चतराधाम स्थित वृद्धवृद्धाहरूको सामाजिक, आर्थिक अवस्था सम्बन्धिअध्ययन

प्रस्तुतकर्ता
हरिप्रसाददाहाल
परीक्षा रोल नं. : २१४०१५८
त्रि.वि. दं.नं.: १२२४२-८८
शैक्षिकवर्ष २०६६/०६७

त्रिभुवनविश्वविद्यालयशिक्षाशास्त्र संकाय स्वास्थ्यतथा
जनसंख्याशिक्षाविभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तहएम. एड्. दोस्रो वर्षको
शोधपत्र(Ed- 598)विषयको आंशिकआवश्यकता परिपूर्तिकालागि प्रस्तुतशोधपत्र

सुकुनाबहुमुखीक्याम्पस
स्वास्थ्यतथा जनसंख्याविभाग
कोसीहरैँचा, मोरङ

२०७३

त्रिभुवन विश्वविद्यालयद्वारा सम्बन्धनप्राप्त
सुकुना बहुमुखी क्याम्पस
SUKUNA MULTIPLE CAMPUS
(स्नातकोत्तर तह कार्यक्रम)
कोसीहरैँचा, मोरङ
KOSHIHARAINCHA, MORANG
स्था.: २०४८
(विश्वविद्यालय अनुदान आयोग बाट QAA प्राप्त)

☏ ०२१-५४५६१७
☏ ०२१-५४५७१७
फ्याक्स : ०२१-५४५७१७
सूचना बोर्ड सेवा १६१८०२१५४५७१७
E-mail: sukunac@yahoo.com
Web site: www.sukuna.edu.np

पत्र सङ्ख्या
चलानीनम्बर

विषय : मूल्याङ्कनका लागि शोधपत्र सिफारिस गरिएको सम्बन्धमा ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति
सुकुना बहुमुखी क्याम्पस
स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या विभाग
कोसीहरैँचा, मोरङ

उपर्युक्त सम्बन्धमा यस क्याम्पसको शिक्षाशास्त्र सङ्काय, स्नातकोत्तर तह (M. Ed.) **जनसङ्ख्या विभाग (Pop. Ed. 598)** का विद्यार्थी **हरिप्रसाद दाहालले चतराधाम स्थित बृद्धबृद्धाहरुको स्वास्य शारिरीक, सामाजिक, आर्थिक अवस्था सम्बन्धि अध्ययन** शीर्षकको शोधकार्य मेरो प्रत्यक्ष निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा गर्नु भएको र निजको शोधकार्य र शोध लेखनबाट म सन्तुष्ट रहेकाले उक्त शोधपत्र वाह्य मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

शोधपत्र समावेश गरिएको मिति :
इश्वी.सम्बत् :

....
राजेन्द्र कार्की
शोध निर्देशक

त्रिभुवन विश्वविद्यालयद्वारा सम्बन्धनप्राप्त

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस
SUKUNA MULTIPLE CAMPUS

(स्नातकोत्तर तह कार्यक्रम)
कोसीहरैंचा, मोरङ
KOSHIHARAINCHA, MORANG
स्था.: २०४८
(विश्वविद्यालय अनुदान आयोग बाट QAA प्राप्त)

☏ ०२१-५४५६१७
☏ ०२१-५४५७१७
फ्याक्स : ०२१-५४५७१७
सूचना बोर्ड सेवा १६१८०२१५४५७१७
E-mail: sukunac@yahoo.com
Web site: www.sukuna.edu.np

पत्र सङ्ख्या
चलानीनम्बर

विषय : शोधपत्र मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको सम्बन्धमा ।

उपर्युक्त सम्बन्धमा सुकुना बहुमुखी क्याम्पसको शिक्षाशास्त्र सङ्काय, स्नातकोत्तर तह (M. Ed.) **स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या विभाग (Pop. Ed. 598)** का विद्यार्थी **हरिप्रसाद दाहालले चतराधाम स्थित बृद्धबृद्धाहरुको स्वास्य शारिरीक, सामाजिक, आर्थिक अवस्था सम्बन्धि अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र शोधनिर्देशक तथा सुपरिवेक्षकबाट वाह्य मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस भई आएको हुँदा निजको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

क्र. स.	नाम	पद	हस्ताक्षर
१.	श्री जनार्दन गुरागाईं	विभागीय प्रमुख	
२.	श्री राजेन्द्र कार्की	शोध निर्देशक	
३.		वाह्य परीक्षक	

वाहृय परीक्षण गरिएको मिति :
इश्वी.सम्बत् :

घोषणापत्र

म यो घोषणा गर्दछु कियो अध्ययनसुनसरीजिल्लाबराहक्षेत्रवार्ड नं. १ स्थित चतराधाम स्थित वृद्धवृद्धाहरूको सामाजिक, आर्थिक अवस्था सम्बन्धिअध्ययनविषयमाअध्ययनगरिएको छ । उक्तआश्रमकासम्पूर्ण ३५ जना वृद्धवृद्धाहरुको जनसंख्यालाई अध्ययनकोनमुनाको रुपमालिएको छ । अनुसन्धानलाई पूरा गर्ने क्रममा अनुसन्धानका सम्पूर्ण नीतिनियमहरूको पालन गरी तयार पारिएको छ । यस अनुसन्धानमा अघिल्ला अध्ययन अनुसन्धानलाई हुबहु नसारी आफ्नो भाषाशैलीमातयार पारिएको छ । यो अनुसन्धानतयार पार्दासम्मआजभन्दा अगाडी कहिकतै पेश नगरी आफैले तयार पारेको छु ।

हरिप्रसाददाहाल
एम. एड्. दोस्रो वर्ष

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवनविश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, स्वास्थ्यतथा जनसंख्याविभाग सुकुनाबहुमुखीक्याम्पस अन्तर्गत एम. एड्. दोस्रो वर्षको शोधपत्र पूरा गर्न वृद्धवृद्धाहरूको सामाजिक, आर्थिक अवस्था सम्बन्धिअध्ययनशीर्षकमातयार पारिएको अनुसन्धानहो ।

यो अनुसन्धानतयार पार्ने सिलसिलामामुख्यतःआफ्नो अमूल्य सल्लाह, सुझाव र मार्गनिर्देशनप्रदानगर्नुहुने सुकुनाबहुमुखीक्याम्पसकाश्रद्धेय गुरुहरू क्याम्पस प्रमुखपितकुमार श्रेष्ठ, लेखनको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्मनियमित सुपरिवेक्षण, मार्गनिर्देशनदिई सहयोग पुऱ्याउनु हुने आदरणीय शोध निर्देशकराजेन्द्र कार्की र विषयशिक्षकहरू प्रतिहार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

यसैगरी अध्ययनको क्रममाआवश्यकजानकारी र सूचनाउपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउनु हुने आश्रमकाअध्यक्षतथासचिवप्रतिआभार प्रकट गर्न चाहन्छु ।त्यसैगरी उत्तरदाता वृद्धवृद्धाहरु प्रतिहार्दिक धन्यवादतथाआभार प्रकट गर्न चाहन्छु ।

यो अनुसन्धानतयारीमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने महानुभावहरू, सहपाठी साथीहरू, मेरा पूज्यआमाबुबा र दाजुप्रतिआभार व्यक्तगर्दछु ।साथै कम्प्युटर टङ्कनमा सहयोग गर्नुहुने टिना कम्प्युटरका यज्ञमणि निरौलालाई धन्यवाददिन चाहन्छु ।

हरिप्रसाददाहाल

एम. एड्. दोस्रो वर्ष

शोधसार

त्रिभुवनविश्वविद्यालयशिक्षाशास्त्र सङ्काय स्वास्थ्यतथा जनसंख्याशिक्षाविभागअन्तर्गत एम.एड् दोस्रो वर्षको शोधपत्र(Pop. ED. 598) पुरा गर्न वृद्धवृद्धाहरूको सामाजिक, आर्थिक अवस्था सम्बन्धिअध्ययनविषयमाअध्ययनगरिएको छ । उक्तअध्ययनमा वृद्धवृद्धाहरूको स्वास्थ्य स्थिति पहिचानगर्नु, परिवारसँगको सम्बन्धथाहापाउनु, व्यवस्थापनपक्षले गरेको प्रयास र समस्यापहिचान गरी सुधारकाउपायहरू खोजीगर्नु मुख्य उद्देश्य रहेको छ ।

यो अनुसन्धान वृद्धाश्रममा बस्ने (१२० जना) वृद्धवृद्धाहरूमा गरिएको छ । उक्त अध्ययनबाट प्राप्तनतिजामा पुरुषको भन्दामहिलाको संख्या६५.७१ % ले बढी रहेको छ । उनीहरूले व्यक्तिगत सरसफाइमाध्यानदिएको, सबैले चर्पिको प्रयोग गरेको पाइन्छ । साक्षर भन्दानिरक्षरको संख्या बढी देखिन्छ । यहाँ बस्नेहरू ६० देखि ८०+ वर्ष उमेरसम्मका वृद्धवृद्धाहरू रहेको यस आश्रममा ८०+वर्ष उमेरको संख्या बढी अर्थात ४०प्रतिशतपाइयो ।यहाँको मुख्यआम्दानीको स्रोत कोषको पैसा र वृद्धा भत्ता नै मुख्य देखिन्छ। वृद्धावस्थामा विभिन्न रोग लाग्ने गर्दछ । आश्रममा रुघा खोकीको प्रकोप बढी २८.५७ % देखिन्छ । रोगको उपचारको लागि ६० % निःशुल्क र ४०% व्यक्ति स्वयमले गरेको पाइन्छ । आश्रममाखानापकाएर खाननसक्नुमुख्य समस्याहो । २५.७१ %लाई देखिएको छ । आश्रममाविभिन्न समयमाआएर बस्नु भएको वृद्धावृद्धहरू मध्ये सबैभन्दा बढी ५ वर्ष अघि आउने ४९% हुनु हुन्छ भने २० वर्ष अघि आउने २२.८६% देखिन्छ ।

यस अध्ययनबाट प्राप्तनतिजालाई हेर्दा वृद्धाश्रम सरकार स्तरबाट नभई स्थानीयनिकायव्यक्ति संघ संस्थाबाट चलेको देखिन्छ । वृद्धाश्रममाविभिन्न समस्याहरू देखिएका छन् । उक्तआश्रमको स्तर उन्नतिको लागिव्यवस्थापन पक्षबाट गैह्र सरकारी निकाय, सरकारी निकायसँगपहलगरिरहेको पाइन्छ । आश्रमको विकासको लागिअभ्यासकर्ताको पक्षबाट मात्रनभएर व्यक्ति समाजनीतिनिर्माण तहदेखि नै वृद्धाश्रमको व्यवस्थापनको समस्यालाई ध्यानदिने हो भने वृद्धाश्रमको स्तर उन्नतिहुनका साथै समस्याकमहुने आशागर्न सकिन्छ ।

विषय सूची

शीर्षक	पेज नं.
घोषणापत्र	i
सिफारिस पत्र	ii
स्वीकृतिपत्र	iii
कृतज्ञता ज्ञापन	iv
शोधसार	v
संक्षिप्तशब्दावली	vi
विषयसूची	vii
तालिका सूची	x

परिच्छेद- एकः परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	४
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	५
१.४अध्ययनको महत्व	५
१.५अध्ययनको परिसीमा	६
१.६अध्ययनमाप्रयोगभएकापारिभाषिकशब्दावली	७

परिच्छेद- दुईः सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन

२.१ साहित्यको पुनरावलोकन	८
२.२व्यवहारिक साहित्यको पुनरावलोकन	९
२.३ साहित्यपुनरावलोकनको उपादेयता	१२

परिच्छेद- तीनः अनुसन्धानविधि

३.१ अनुसन्धान ढाँचा	१३
३.२ अध्ययनको जनसंख्या	१३
३.३ नमुना छनोटको प्रक्रियार नमुनाको आकार	१३
३.४ तथ्याङ्कको स्रोत	१३
३.५ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन	१४
३.६ अध्ययनका साधनको वैधता र विश्वसनीयता	१४
३.७तथ्याङ्क सङ्कलनप्रक्रिया	१४
३.८ तथ्याङ्क संकलनको व्याख्यातथाविश्लेषण प्रक्रिया	१४

परिच्छेद- चार : तथ्याङ्कको व्याख्यातथाविश्लेषण

४.१ उमेर समूह र परिवारको अवस्था	१५
४.१.१पारिवारिकअवस्था	१६
४.२ शैक्षिक स्थिति	१७
४.३ व्यक्तिगत सरसफाइ	१८
४.३.१ नङ काट्ने विवरण	१९
४.४खाद्यअवस्था	२०
४.४.१ दैनिकखाने खाद्यान्न	२०
४.४.२ पोषणयुक्तखाना	२१
४.५स्वास्थ्यतथारोगकोअवस्था	२२
४.५.१ सुर्ती चुरोटको सेवनले लाग्ने रोगको ज्ञान	२२
४.५.२ सुर्ती तथा चुरोट सेवनगर्ने अभ्यास	२३
४.५.३ दाँतको अवस्था	२४
४.५.४ दाँतको सरसफाइ	२५
४.५.५ आँखाको अवस्था	२६
४.५.६ वृद्ध उमेरमा देखिएको रोगको प्रकोप	२७
४.५.७ रोगको उपचार विवरण	२८
४.५.८ उपचार गर्दालाग्ने खर्च	२९
४.६पानी र चर्पीको अवस्था	३०
४.६.१ पानीप्रयोग गर्ने तरिका	३०
४.६.२ चर्पीको प्रयोग	३३
४.७आश्रमको अवस्था	३१
४.७.१ आश्रममा बस्नुको कारण	३१
४.७.२ बसाइअवधि	३२
४.७.३ वृद्धवृद्धाहरुको आम्दानीविवरण	३३
४.७.४ बसाइ सन्तुष्टि	३४
४.८ वृद्धवृद्धामा देखिएका समस्या, सहयोग र दृष्टिकोण	३५
४.८.१वृद्धाश्रममा बस्दाका समस्याहरु	३५
४.८.२ बुढेसकालको सहयोगी	३६

४.८.३ वृद्धवृद्धाहरुको चिन्तन ⁄दृष्टिकोण ३८

४.९प्राप्तितथा सारांश ३९

४.९.१प्राप्ति ३९

४.९.२ सारांश ४२

परिच्छेद- पाँच : निष्कर्ष र सुझाव

५.१निष्कर्ष ४४

५.२ सुझावहरु ४५

५.२.१ नीतिनिर्मातातहकालागि सुझाव ४५

५.२.२ अभ्यासकर्ताकालागि सुझाव ४५

५.२.३ अनुसन्धानकर्ताकालागि सुझाव ४६

सन्दर्भ सूची

अनुसूची

तालिका सूची

तालिकानं.	शीर्षक	पे. नं.
१	उमेर समूह	१९
२	पारिवारिक अवस्था	१६
३	शैक्षिक स्थिति	१७
४	व्यक्तिगत सरसफाइ सम्बन्धी ज्ञान	१७
५	नङ् काट्ने विवरण	१८
६	दैनिकखाने खाद्यान्नविवरण	२०
७	पोषणयुक्तखानाको ज्ञानको विवरण	२१
८	सुर्ती चुरोट सेवनले लाग्ने रोगको ज्ञान	२३
९	सुर्तीतथा चुरोट सेवनगर्ने अभ्यास	२४
१०	वृद्धवृद्धाहरुको दाँतझरेको अवस्था	२५
११	दाँतको सरसफाइ	२५
१२	आँखाको अवस्था	२६
१३	रोगको उपचार विवरण	२८
१४	बिरामीहुँदालाग्ने खर्चको विवरण	२९
१५	पानीप्रयोगगर्ने तरिका	३०
१६	आश्रममा बस्नुको कारण	३२
१७	वृद्धवृद्धाहरुको आम्दानीको स्रोत विवरण	३४
१८	आश्रमका बस्दाका समस्याहरु	३६
१९	बुढेसकालको सहयोगीविवरण	३७

संक्षिप्तशब्दावली

उ.मा.वि.	उच्चमाध्यमिकविद्यालय
खा.न.पा.	खाँदवारी नगरपालिका
गा.वि.स.	गाउँविकास समिति
जि.वि.स.	जिल्लाविकास समिति
जि.स्वा.का	जिल्ला स्वास्थ्यकार्यालय
भू. पू.	भूतपूर्व
मि.ग्रा.	मिलिग्राम
सन्	इस्वी सम्वत्
IFA	International Federation on Ageing
INGO	International Non-Government Organization
NGO	Non-Government Organization
WHO	World Health Organization